

УДК 37.026.001.31(477)

DOI:

Світлана Кушнірук, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та історії педагогіки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті запропоновано алгоритм формування категорійно-поняттєвого апарату вітчизняної педагогіки, проведено змістовий аналіз його елементів ("категорія", "поняття", "термінологія", "термін", "поняттєво-термінологічне поле", "категорійний апарат педагогіки"), визначено загальні критерії науковості терміну "поняття", встановлено термінологічні відмінності між "поняттями" та "категоріями", обґрунтовано принципи побудови понятійної системи педагогіки, визначено ієрархічні зв'язки у системі тощо. Проведений теоретико-методологічний аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців, відповідно до предмету дослідження дозволив обґрунтувати нові терміни: "педагогічне поняття", "поняттєво-термінологічна група", "категорійно-поняттєвий апарат педагогіки".

Ключові слова: педагогіка; категорія; поняття; термін; алгоритм; поняттєво-термінологічна група; категорійно-поняттєвий апарат.

Рис. 1. Лім. 15.

Svitlana Kushniruk, Ph.D. (Pedagogy),
Associate Professor of the Theory and History of Pedagogy Department
National Mukhlaylo Drahomanov Pedagogical University, Kyiv

ALGORITHM OF THE FORMATION OF THE CATEGORICAL-CONCEPTUAL APPARATUS OF DOMESTIC PEDAGOGY

The article is proposed an algorithm of the formation of the categorical-conceptual apparatus of domestic pedagogy. In general, its implementation involves the following steps: the definition of trends in the conceptual-terminological system of domestic pedagogy in the identified period (socio-political, economic, socio-cultural, pedagogical, lexicological); an analysis of the conceptual and terminological apparatus of pedagogy in the context of certain methodological foundations (systemic, historiographical, historical-pedagogical, problem-chronological, hermeneutic, criterion-complex, etc.); the definition of categories, basic and derivative concepts of all conceptual-terminological fields with thematic groups, which are united in certain conceptual-terminological systems and subsystems and constitute the hierarchical structure of modern pedagogical science; the definition of stable and conditional terms and concepts on the basis of abstract theoretical and scientific-empirical levels of conceptual reflection of pedagogical reality.

It is carried out the content analysis of the elements of the category-conceptual apparatus of pedagogy ("category", "concept", "terminology", "term", "conceptual-terminology field", "categorical apparatus of pedagogy"), the general criteria of scientific knowledge of the term "concept" are determined, the terminological differences between the "notions" and "categories" are established, the principles of constructing of the conceptual system of pedagogy, the hierarchical connections in the system are substantiated etc. The theoretical and methodological analysis of the works of domestic and foreign scholars, according to the subject of the study, allowed to substantiate the new terms: "pedagogical concept", "concept-terminology group", "categorical and conceptual apparatus of pedagogy".

Keywords: pedagogy; a category; a concept; a term; an algorithm; the conceptual-terminological group; conceptual-categorical apparatus.

Постановка проблеми. На розвиток вітчизняної поняттєво-термінологічної системи педагогіки упродовж усього періоду її становлення та розвитку впливали світові соціокультурні (культурний плюралізм, технократизм, демократизація культури тощо) та геополітичні процеси (глобалізація, інформатизація, інтернаціоналізація та ін.), які зумовлювали освітні реформи та інновації (зміна структури освіти, адаптація передових зарубіжних освітніх

технологій, форм і методів навчання тощо). А також визначали концептуальні засади сучасних процесів інтеграції та диференціації різних наукових галузей, які суттєво розширюють міждисциплінарну поняттєво-термінологічну систему та стають одним із провідних чинників оновлення не лише дидактичної, а й педагогічної термінології [9; 10].

Проблема періодизації історії розвитку поняттєво-термінологічної системи педагогічної науки досліджувалась як українськими, так і

зарубіжними науковцями. Так, Б. Комаровський (1969 р.) розкрив тенденції розвитку російської педагогічної термінології на основі формаційного підходу, орієнтуючись на соціально-політичний розвиток Росії; О.В. Сухомлинська (2003 р.) на основі культурно-антропологічного та цивілізаційного підходів обґрунтувала періодизацію національної педагогічної думки в Україні з IX ст. й дотепер; О. Рижов (2013) дослідив періодичність історичного розвитку педагогічної термінології, яка розроблена на основі комплексу чинників, що впливають на вживання педагогічних понять і термінів (християнська система цінностей, пріоритети державної політики в сфері освіти, розвиток розмовної і літературної мови, інтеграційні процеси в освіті і ослаблення політичного і наукового контролю над структурою і змістом педагогічної термінології) [9; 14, 65–66].

Системне осмислення досліджень українських науковців (О. Адаменко, М. Алексюка, Л. Атлантової, Л. Березівської, В. Бондаря, Я. Бурлаки, Л. Ваховського, В. Вихрущ, С. Гончаренка, Н. Гупан, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Н. Нічкало, В. Лозової, В. Майборода, О. Савченко, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.) та зарубіжних (І. Кантора, Б. Комаровського, Н. Коршунової, В. Краєвського, І. Кічесої, В. Ледньова, Б. Лихачова, Н. Нікандрова, В. Полонського, З. Равкіна, О. Рижова, С. Шиянова, Г. Штинової) дозволило нам дослідити поняттєво-термінологічну систему педагогіки та розробити *алгоритм опису змін у формуванні* категорійно-поняттєвого апарату вітчизняної педагогіки в IX – XXI ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогіка, як і інші науки, має власну поняттєво-термінологічну систему, яка широко використовує філософські поняття (вони є її методологічною базою), а також створює розгалужену сітку власних понять, категорій та термінів.

Проблема формування і дослідження категорійно-поняттєвого апарату науки має довгу історію, яка прослідковується й донині.

Філософська інтерпретація терміну “**категорія**” охоплює різні підходи, тлумачення та оцінки. У науковому пізнанні вперше використав даний термін Арістотель, який розглядав категорії як відображення та найвище узагальнення об’єктивної реальності. Арістотелем було виділено десять *категорій*: сутність (субстанція), кількість, якість, відношення, місце, час, положення, стан, дія і підпадання дії.

Категорії – це найбільш загальні поняття науки, які характеризують універсальні зв’язки буття і мислення [1, 30].

Категорії відносяться до фундаментальних

понять для даної науки взагалі, вони відображають загальні закономірності досліджуваного нею предмета і мають відношення по суті до всіх її теорій. Категорії є свого роду показником прогресу наукового знання. За рівнем їх розвитку можна визначити розвиток науки в цілому, за темпом їх розробки – інтенсивність руху наукової думки.

У “Філософському словнику” (1986) за ред. В. Шинкарука “*поняття*” тлумачиться як: 1) спосіб розуміння та абстрактного уявлення результатів пізнання певної предметної галузі через усвідомлення істотних характеристик її об’єктів; 2) форма мислення, що характеризується відображенням закономірних відношень та властивостей об’єктів у вигляді думки про їх загальні та специфічні ознаки [15, 506].

В “Українському педагогічному словнику” (1997) С. Гончаренко також притримується філософського трактування категорії “*поняття*” і подає її як “одну з форм мислення, в якій відображаються загальні істотні властивості предметів та явищ об’єктивної дійсності, загальні взаємозв’язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак” [4, 264].

У “Логічному словнику-довіднику” (Н. Кондаков, 1975) “*поняття*” трактується “як цілісна сукупність суджень, тобто думок, в яких що-небудь стверджується про відмінні ознаки досліджуваного об’єкта, ядром якої є судження про найбільш загальні і в той же час істотні ознаки цього об’єкта” [7, 456].

Розробляються вченими і **загальні критерії науковості того чи іншого поняття** (у загальному вигляді вони були сформульовані М.С. Роговіним ще у 1969 р.): 1) воно повинно бути носієм узагальненого значення, що фіксує те, що об’єднує безліч об’єктивно близьких предметів і явищ та виходить за рамки індивідуального враження; 2) зміст поняття має бути вказівкою на сутнісні, постійні його властивості; 3) поняття має бути засобом фіксації досвіду, доступного передачі, узагальненню, перенесенню; 4) сама форма повинна бути відносно незмінною, інакше спілкування і розуміння будуть дуже ускладненими; 5) будучи носіями суспільних значень, форми самі мають бути вхожі в систему, всередині якої вони тільки і можуть бути носіями цього узагальненого значення [13, 15].

Порівняння структур **понять і категорій**, їх функцій в процесі пізнання дозволяє встановити ряд показників, що відрізняють ці два явища одне від одного. На думку В.С. Безрукової, *критеріями категорій* можуть виступати:

здатність об'єднувати собі подібні поняття в єдиний змістовий блок; здатність у вихідній і змінній граматичній формі входити в інші понятійні блоки; відповідність характеру сучасної наукової мови; здатність до самостійного існування в чистому вигляді відверненої абстракції; стійкість вживань; поліфункціональність; висока частота вживань [2, 26].

До головних характеристик **поняття** відносять його *обсяг та зміст*.

Ознаки, які включаються в поняття, становлять його *зміст* [15, 507]. Предмети ж, що їм притаманні ознаки, відображені в змісті поняття, утворюють його *обсяг*. До *обсягу* поняття входять не тільки реальні, в даний момент існуючі предмети, а й усі ті, які коли-небудь мали ознаки, що входять до змісту поняття.

Словесним вираженням поняття, яке належить двом системам одночасно (логіко-понятійній певної галузі та лексичній системі літературної мови), є **термін**. Дослідники Р. Будагов та А. Потебня [3 та ін.] зазначають, що значення *слова і поняття* співвідносяться, але не є тотожними.

Термін виконує у різних науках різні функції, але вони є взаємопов'язаними [11]. Так, як будь-яка лексична одиниця, *термін* реалізує *номінативну* (назва загальних понять, категорій, ознак понять, операцій в різних спеціальних сферах людських знань і діяльності), *комунікативну* (засіб передачі спеціального знання в просторі і часі); *прагматичну* (зв'язок мовного знака з учасниками комунікації, конкретними умовами і сферою спілкування, яка залежить від установки, обраної продуцентом мови при впливі на реципієнта) функції.

Спеціальними функціями *терміна* є: 1) *евристична* (відкриття нового наукового знання); 2) *когнітивна* (результат процесу пізнання сутності предметів і явищ об'єктивної дійсності і внутрішнього життя людини, вербалізація спеціального концепту) [11, 63 – 71].

У свою чергу, Є. Кошкіна виділяє такі ознаки **терміна**: відображення наукового поняття, яке потребує точної дефініції; функціонування як члена певної термінології або терміносистеми; однозначність; мотивованість вживання [8].

Як було зазначено, однією із головних ознак наукового терміна є його функціонування в термінології. У науковій літературі не існує єдиного підходу до трактування поняття “термінологія”. У своїй роботі ми дотримуємося підходу В.П. Даниленка, який визначає його як сукупність термінів однієї області знання (однієї науки і наукового напрямку), що відображає відповідну сукупність понять. Відтак, “*термінологія*”

тракується як основна, центральна, найбільш інформативна частина лексичної системи мови науки [5, 15 – 20].

В *мовній лексиці* науки слід виділяти три складові:

- *нетермінологічну лексику* (самостійні і службові слова), яка використовується для встановлення зв'язків між поняттями, виражає їхні стосунки, розкриває зміст понять, результати експерименту, здійснює опис матеріалів тощо;

- *загальнонаукову лексику* (спеціальні слова наукової сфери спілкування в цілому, що виражають спеціальні поняття, які співвідносяться з об'єктами, явищами, процесами, властивостями в різних галузях досліджень. Ця складова, характеризується постійною тенденцією до збагачення в результаті сучасних процесів інтеграції та диференціації наук і їх термінології);

- *власне термінологічна лексику* (спеціальні слова конкретних терміносистем), яка відображає *категорійний апарат*, систему понять конкретних наук, наукових напрямків, наукових шкіл [5, 17 – 19].

При цьому найбільш ефективним засобом упорядкування сукупності термінів В.Полонський вважає структурно-логічні категорії науки. Відповідно все розмаїття педагогічних понять і термінів має бути класифіковане за структурою родо-видових відносин, розмежування власне педагогічних і суміжних понять, віднесеності до певної області або розділу педагогіки, а “весь масив термінології виступає як частина поняттєво-термінологічної системи” [12].

Розкрити основні принципи побудови понятійної системи педагогіки (аспектну чистоту і предметну визначеність) зробив спробу у монографії “**Понятійно-термінологічна система педагогіки**” І. Кантор [6]. У роботі автор розкриває наступні особливості поняттєво-термінологічної системи: адекватність її структури структурі науки; безпосередність відображення педагогічних явищ у системі понять; переважання змістовного фактора в відображенні педагогічної дійсності над формально-логічним; наявність у педагогіці спеціалізованих педагогічних понять, що містять в собі основний зміст теорії.

Водночас, існуючі класифікації дидактичних понять і термінів (А. Белкін, В. Кутє, С.Срьоміна, Б. Комаровський та ін.) недостатньо відображають сучасний стан дидактики як галузі педагогічного знання, що має широке практичне застосування.

Вивчення існуючих у філософії і термінології підходів до здійснення поділу понять і термінів на

групи засвідчило, що для класифікації термінів характерні різноплановість і мінливість. Основою для поділу можуть виступати різні ознаки: класи предметів, які вони позначають, зв'язки з іншими науковими галузями, змістовні ознаки, наукова значущість і ступінь зрілості, предметно-тематична приналежність та ін. (Т. Канедлакі, В. Лейчик, Д. Лотте [9; 11] та ін.)

Отже, *поняттєво-термінологічна група* у нашому дослідженні виступає як відображення логіко-лексикологічних особливостей понять і термінів відповідно до внутрішньо-групової ієрархії видо-родових зв'язків поняттєво-термінологічного поля, визначення стержневого елемента – категорії (системоутворюючого, базового поняття) та похідних понять, які складають термінологічне поле.

За допомогою кругових схем, або діаграм Ейлера, можна схематично зобразити ієрархічні зв'язки у системі “*поняття – терміни – терміносистема – поняттєво-термінологічне поле – поняттєво-термінологічна група – категорії – категорійно-поняттєвий апарат*”, (рис. 1).

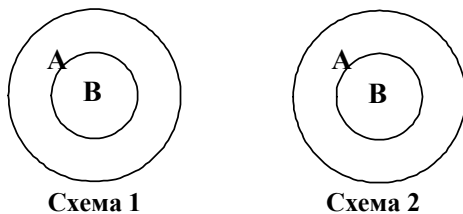

Рис. 1. Ієрархічні зв'язки у системі “*поняття – терміни – терміносистема – поняттєво-термінологічне поле – поняттєво-термінологічна група – категорії – категорійно-поняттєвий апарат*”

Де на схемі 1 А – поняття, В – термін; на схемі 2 – А – поняттєво-термінологічна група, В – поняттєво-термінологічне поле.

Проведений аналіз дає можливість визначити *поняттєво-термінологічне поле терміна* як сукупність спеціальних для даної області понять, необхідних для поняттєвої ідентифікації даного терміну; понять, для ідентифікації яких потрібен цей термін, а також відносин між ними і поняттям, вираженим даним терміном [8]. Визначення меж та структури *поняттєво-термінологічних полів* дозволить встановити не тільки системні зв'язки всередині групи, але і між групами, максимально охопити всі існуючі об'єкти з урахуванням педагогічних теорій їх розвитку.

Відтак, *педагогічне поняття* розуміється нами як одна з форм педагогічного мислення, в якій відображаються загальні істотні властивості предметів та явищ об'єктивної педагогічної дійсності, загальні взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності педагогічних ознак

(родо-видових, видо-видових, причинно-наслідкових тощо).

Обґрунтуємо правомірність та доцільність вживання у нашому дослідженні терміна “*категорійно-поняттєвий апарат*” педагогіки.

У науковому педагогічному просторі зустрічаються різні його варіанти: “*категоріальний апарат*” (С. Гончаренко), “*поняттєво-термінологічний апарат*” (В. Гінеціанський), “*поняттєвий апарат*” (С. Безрукова, Штинова) тощо.

Ми розділяємо думку С. Гончаренка, який вживає термін “*категоріальний апарат педагогіки*” і трактує його як “*систему понять, в яких відображено предмет педагогіки, її знання про педагогічну дійсність*” [4]. Додамо, що усталені поняття, міцно сформовані у певній науці, і такі, що займають в ній провідне місце, закріплюють категорії.

Категорії по суті – це і є поняття. Але це не просто їх наступна за складністю сходинка, це – їх новий рівень. Нам видається, що їх природа і механізм утворення теж дещо інший. *Вони народжуються в результаті певних взаємин*

таких явищ, як слово і термін.

Рядове поняття, виражене в слові, розростається від знову і знову відкритих ознак, обростає термінологією і поступово збільшує свій обсяг настільки, що переростає себе і стає **категорією**. Таке відбувається далеко не з усіма поняттями, бо багато залежить від рівня розвитку науки, від її методів,

від місця поняття в системі пізнання, від наукових інтересів дослідника, від потреби суспільства.

Беручи до уваги позицію С. Гончаренка, М. Полонського та основні теоретичні концепти методології дослідження, за робоче визначення **категорійно-поняттєвого апарату педагогіки** у нашому дослідженні буде прийнято **таке**: це система структурно-логічних категорій, педагогічних понять і термінів пов'язаних родовидовими відносинами, в яких відображається предмет педагогіки у всій сукупності *поняттєво-термінологічних полів* з урахуванням педагогічних теорій їх розвитку.

Для визначення основних складових категорійно-поняттєвого апарату вітчизняної педагогіки ми використовували різні види аналізу, зокрема **формально-логічний та структурно-функціональний аналіз навчально-методичної та наукової літератури з педагогіки, дидактики, теорії виховання та управління педагогічними системами**, який

дозволив нам **розробити алгоритм опису змін у поняттєво-термінологічній системі вітчизняної педагогіки у різні історичні періоди**. У загальному вигляді його реалізація передбачає здійснення таких кроків:

1. Визначення тенденцій розвитку поняттєво-термінологічної системи вітчизняної педагогіки в означений період:

- **суспільно-політичних** (зміна або забезпечення функціонування суспільної системи, політичних режимів на засадах провідних ідеологій);

- **економічних** (особливості торгівельних стосунків України з іншими державами (Візантією, Росією, Францією, Прусією, Польшею та ін.) у різні періоди її розвитку;

- **соціокультурних** (культурні зв'язки з іншими народами, суспільні перетворення, трансформація матеріальних та духовних цінностей тощо);

- **педагогічних** (зміна освітніх парадигм, втілених у відповідних законодавчо-нормативних документах, стан шкільної освіти, розвиток громадсько-педагогічної думки, педагогічної науки тощо);

- **лексикологічних** (генеза розвитку головних педагогічних та дидактичних лексем (категорій, понять і термінів), лексикографічне опрацювання педагогічних текстів на предмет діагностування лексичних інновацій тощо).

2. Аналіз поняттєво-термінологічного апарату педагогіки в контексті визначених методологічних засад (системного, історіографічного, історико-педагогічного, проблемно-хронологічного, герменевтичного, критеріально-комплексного та ін. підходів).

Так, наприклад, системний підхід до побудови категорійно-поняттєвого апарату педагогіки потребує різних видів аналізу:

- **морфологічного** (з яких компонентів складаються аналізовані поняттєво-термінологічні підсистеми, як вони побудовані; визначення предметно-тематичного поля);

- **структурного** (у які зв'язки й відношення вступають складові педагогічних явищ, визначені на рівні понять і термінів);

- **функціонального** (які функції виконують визначені поняття і категорії в цілому);

- **генетичного** (історія становлення, перспективи розвитку категоріально-поняттєвої системи педагогіки).

3. Визначення категорій, базових і похідних понять усіх поняттєво-термінологічних полів (підсистем) педагогіки. Подальша систематизація педагогічної термінології на основі класифікації та

аналітичного групування; визначення *поняттєво-термінологічних полів з тематичними групами*, які об'єднуються в певні *поняттєво-термінологічні системи та підсистеми* і становлять ієрархічну структуру сучасної педагогічної науки.

До головних *поняттєво-термінологічних підсистем поняттєво-термінологічної системи сучасної педагогіки* варто віднести:

1. Підсистему **“Загальна педагогіка”** з такими *поняттєво-термінологічними групами*: “поняттєво-категорійний апарат педагогіки, система педагогічних наук”; “методологія та методи досліджень педагогіки”; “розвиток, виховання і соціалізація особистості”; “особливості педагогічної професії, зміст теоретичної та практичної готовності педагога”; “освітні компетенції та компетентність” та ін.

2. Підсистему **“Дидактика”** з *поняттєво-термінологічними групами*: “процес навчання та його істотні характеристики”; “теоретичні засади навчального процесу: закони, закономірності та принципи”; “зміст освіти”; “методи і форми організації навчання”; “засоби навчання”; “діагностика та контроль успішності процесу навчання”.

3. Підсистему **“Теорія виховання”** з *поняттєво-термінологічними групами*: “процес виховання та його істотні характеристики”; “теоретичні засади виховного процесу: закони, закономірності та принципи”; “формування базової культури особистості”; “методи і форми виховання”; “колектив, молодіжні субкультури”; “сім'я як суб'єкт соціалізації”; “колектив, молодіжні субкультури”; “класний керівник”; “діагностика вихованості школярів”.

4. Підсистему **“Управління педагогічними системами”** з *поняттєво-термінологічними групами*: “теоретичні засади управління загальною освітою в Україні”; “педагогічний моніторинг, якість освіти”; “методична робота вчителів та передовий педагогічний досвід”; “стратегічний менеджмент освіти”; “кваліфікації й нормативи середньої та вищої школи засоби навчання”.

4. Визначення стійких та умовних термінів і понять, який передбачає вибір домінуючого тлумачення визначених категорій, понять і термінів на основі абстрактно-теоретичного та науково-емпіричного *рівнів поняттєвого відображення педагогічної дійсності* [6; 9].

5. Характеристика нових понять і термінів.

Висновок. Розроблений алгоритм опису змін

у формуванні поняттєво-термінологічної системи вітчизняної педагогіки у різні періоди її розвитку дозволяє глибоко та всебічно дослідити її категорійно-поняттєвий апарат на рівні *різних тематичних груп з відповідними поняттєво-термінологічними полями*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюх, А.Т. Категориальный синтез теорий / А.Т. Артюх. – Киев, 1967. – 154 с.
2. Безрукова В.С. Основные категории теории воспитания и их функции в развитии педагогической науки: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / В.С.Безрукова. – Казань, 1983. – 42 с.
3. Будагов, Р.А. История слов в истории общества / Р.А. Будагов. – М.: Просвещение, 1971. – 270 с.
4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник/ С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Даниленко В.П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
6. Кантор, И.М. Понятийно-терминологическая система педагогики: Логико-методологические проблемы / И.М. Кантор. – М.: Педагогика, 1980. – 158 с.
7. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
8. Кошкина Е. А. Педагогическая терминология как объект междисциплинарного исследования / Е.А.Кошкина // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 339 (октябрь). – С. 155 – 160
9. Кушнірук С. А. Алгоритм опису змін у формуванні понятійно-термінологічної системи вітчизняної дидактики (ІХ–ХХІ ст. / С.А. Кушнірук // Наукові засади підготовки фахівців природничого, інженерно- педагогічного та технологічного напрямків: матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (26-31 березня 2018 року): збірник тез. – Бердянськ: БДПУ, 2018. – С.43–46 с.
10. Кушнірук С. А. Педагогіка. Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів педуніверситетів/ С.А. Кушнірук. – Київ: НПУ, 2011. – 472 с.
11. Лейчик, В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В.М. Лейчик. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
12. Полонский В.М. Понятийно-терминологический аппарат педагогики // Педагогика. – 1999. – № 8. – С. 16 – 23.

13. Роговин М.С. Введение в психологию. – М.: Высшая школа, 1969. – 382 с.

14. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем/ О.В. Сухомлинська. – Київ: А.П.Н., 2003. – 68 с.

15. Філософський словник / За ред. В.Шинкарука. – 2-ге вид., – К.: Гол. ред. української радянської енциклопедії, 1986. – С. 269.

REFERENCES

1. Artyukh, A.T. (1967). *Kategoriálny sintez teoriy* [Categorical synthesis of theories]. Kyiv, 154 p. [in Ukrainian].
2. Bezrukova, V.S. (1983). *Osnovnye kategorii teorii vospitaniya i ikh funktsii v razvitii pedagogicheskoy nauki* [The basic categories of the Theory of education and their functions in the development of pedagogical science]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kazan, 42 p. [in Russian].
3. Budagov, R.A. (1971). *Istoriya slov v istorii obshchestva* [History of words in the history of communication]. Moscow: Education, 270 p. [in Russian].
4. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Libid, 370 p. [in Ukrainian].
5. Danilenko, V.P. (1977). *Russkaya terminologiya: Opyt lingvisticheskogo opisaniya* [Russian terminology: Experience of linguistic description]. Moscow: Science, 246p. [in Russian].
6. Kantor, I.M. (1980). *Ponyatiyno-terminologicheskaya sistema pedagogiki: Logiko-metodologicheskie problemy* [Conceptual-terminological system of pedagogy: Logical-methodological problems]. Moscow: Pedagogy, 158 p. [in Russian].
7. Kondakov, N.I. (1975). *Logicheskiy slovar-spravochnik* [The logical dictionary and reference book]. Moscow: Science, 720 p. [in Russian].
8. Koshkina, Ye.A. (2010). *Pedagogicheskaya terminologiya kak obekt mezhdistsiplinarnogo issledovaniya* [Pedagogical terminology as an object of interdisciplinary research]. *Bulletin of Tomsk State University*, no. 339 (October), pp. 155 – 160. [in Russian].
9. Kushniruk, S.A. (2018). *Alhorytm opysu zmin u formuvanni poniatiiino-terminolohichnoi systemy vitchyznianoï dydaktyky (IX-XXI st.)* [Algorithm of describing changes in the formation of the conceptual-terminological system of the domestic didactics (IX – XXI centuries.)]. *Naukovi zasady pidhotovky fakhivtsiv pryrodnychoho, inzhenerno- pedahohichnoho ta tekhnolohichnoho napriamkiv: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii (26 – 31 bereznia 2018 roku)*:

**“БУКОВИНСЬКИЙ СОЛОВЕЙКО”, “УКРАЇНСЬКИЙ КАРУЗО”, “СПВАК, ЯКИЙ МАЄ БОГОМ ДАНИЙ
ТЕНОРОВИЙ ГОЛОС НАЙСОЛОДШОЇ ЗВУКОВОЇ ПРИНАДИ”: ВИКОНАВСЬКА І МУЗИЧНО-
ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИДАТНОГО ОРЕСТА РУСНАКА**

zbirnyk tez. – Scientific fundamentals of training specialists in the field of natural sciences, engineering, pedagogy and technology: materials of the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Internet conference (March 26 – 31, 2018): a collection of abstracts. Berdyansk: BDPU, pp.43 – 46. [in Ukrainian].

10. Kushniruk, S. A. (2011). *Pedahohika. Kurs lektsii* [Navchalnyi posibnyk dlia studentiv peduniversytetiv]. Pedagogics. Course of lectures. Kyiv: NPU, 472 p. [in Ukrainian].

11. Leychik, V.M. (2007). *Terminovedenie: predmet, metody, struktura* [Terminology: the subject, methods, structure]. Moscow: Publishing house LCI, 256 p. [in Russian].

12. Polonskiy, V.M. (1999). *Ponyatiyno-terminologicheskii apparat pedagogiki* [Conceptual-terminological apparatus of pedagogy]. *Pedagogics*, no. 8, pp. 16–23. [in Russian].

13. Rogovin, M.S. (1969). *Vvedenie v psikhologiyu* [Introduction to Psychology]. Moscow: High school, 382 p. [in Russian].

14. Sukhomlynska, O.V. (2003). *Istoryko-pedahohichni protses: novi pidkhody do zahalnykh problem* [Historical and pedagogical process: new approaches to common problems]. Kyiv: A.P.N., 68 p. [in Ukrainian].

15. *Filosofskiy slovnyk* (1986). [Philosophic dictionary]. Kyiv: Home edition of the Ukrainian Soviet Encyclopedia, p. 269. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.05.2018

УДК 78.071.2(477)(092)

DOI:

Корнель Сятецький, професор, завідувач кафедри народних музичних інструментів та вокалу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, заслужений працівник освіти України

**“БУКОВИНСЬКИЙ СОЛОВЕЙКО”, “УКРАЇНСЬКИЙ КАРУЗО”, “СПВАК, ЯКИЙ
МАЄ БОГОМ ДАНИЙ ТЕНОРОВИЙ ГОЛОС НАЙСОЛОДШОЇ ЗВУКОВОЇ
ПРИНАДИ”: ВИКОНАВСЬКА І МУЗИЧНО-ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ВИДАТНОГО ОРЕСТА РУСНАКА**

Стаття присвячена висвітленню співочої кар’єри відомого українського оперного та камерного співака Ореста Руснака. Музична діяльність виконавця багатогранна. У дослідженні крізь призму його біографії розкривається творча діяльність митця, його служіння мистецтву, зокрема українській пісні, її популяризації в світі. Зв’язки з культурними колами і концерти співака в Україні, гастролі, записи, концерти в діаспорі розглядаються у статті на основі спогадів Ореста Руснака і його колег-співаків, відомих музикознавців, друзів і рідних.

Ключові слова: Орест Руснак; оперний співак; репертуар; фонографічна спадщина; арія; пісня; тенор.
Літ. 9.

Kornel Syatetskiy, Professor, Head of the Folk Musical Instruments and Vocals Department, Drohobych State Pedagogical University, Honored Worker of Education of Ukraine

**“BUKOVYNSKIY NIGHTINGALE”, “UKRAINIAN CARUSO”, “THE SINGER, WHO HAS A
GIVEN TENOR VOICE OF THE SWEETEST SOUND BANG” BY GOD: PERFORMANCES
AND MUSICAL AND PUBLIC ACTIVITIES OF THE FAMOUS OREST RUSNAK**

The article discusses the artistic career of the famous Ukrainian opera and chamber singer Orest Rusnak. His musical activity is diverse. The performer’s singing career and devotion to arts, especially to the Ukrainian song and its popularization in the world are shown in the research in the light of his biography. The connections with cultural intelligence, his concerts and tours in Ukraine and abroad, records are based on the memories of Orest Rusnak and his colleagues, famous music critics, friends and relatives.

The famous Ukrainian tenor Orest Rusnak, whose name is known both among western artists and Ukrainians was a soloist in opera houses in Bratislava, Olomouc, Konigsberg, Szczecin, Chemnitz, Graz, Berlin and Munich.

His activity is of great importance and is one of the best pages of Ukrainian art in the context of international culture. Due to the incessant work of the talented artist Ukrainian music was presented in different countries and continents. Realization of the necessity to organize the cultural and public life of Ukrainians abroad led the singer to his participation in the Association of Ukrainians from Bukovyna abroad (1954). All his opera, concert, phonographic, pedagogical activities were consciously and purposefully subordinated to the desire to serve the Ukrainian people. For many years he was considered to be the first opera tenor, he toured Vienna, Linz, Leipzig,